

аль-Фараби атындағы ҚҰУ

«Қаржылық есептілікті талдау және түсіндіру»

- Кафедра Менеджмент
«Қаржылық менеджмент» пәні
- Э.ғ.д. профессор Адамбекова А.А.

- Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау келесі талдау түрлерін дәйекті түрде жүргізуді қамтиды:

1. Есепті кезеңдегі кәсіпорынның қаржылық жағдайын және оның қаржылық көрсеткіштерінің өзгеруін алдын ала (жалпы) бағалау.

2. Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылығын талдау.

3. Кәсіпорынның несиелік қабілеттілігін және оның балансының өтімділігін талдау.

4. Қаржылық нәтижелерді талдау.

5. Ағымдағы активтерді пайдалануды талдау

6. Кәсіпорынның ықтимал банкроттығын бағалау

Қаржылық есеп беруге мыналар жатады:

- 1) бухгалтерлік баланс;
- 2) пайда мен зияндар туралы есеп;
- 3) ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп;
- 4) капиталдағы өзгерістер туралы есеп;
- 5) түсіндірме жазбаны.

1. Бухгалтерлік баланстың түсінігі, құрылымы мен мазмұны

- **Бухгалтерлік баланс - бұл ұйымның мүліктік қалдықтары мен белгілі бір күнге қалыптасу көздерінің ақшалай құндылық көрсеткіштерін жалпылау және көрсету әдісі..**

Графикалық түрде баланс екі бөліктен тұратын кесте.

Актив деп аталатын сол жақта ұйымның мүлкі оның құрамдас бөліктерінің контекстінде көрсетіледі.

Міндеттемелер деп аталатын оң жақ бұның пайда болу көздерін көрсетеді имуществу.

Бухгалтерлік баланстың түсінігі, құрылымы мен мазмұны

- Бухгалтерлік баланс бөлімдерден және бөлім ішіндегі баптардан тұрады.
 - Бухгалтерлік баланста **5 бөлім бар**:
 - **Баланс активі:**
 - I Ұзақ мерзімді активтер менI
 - I Қысқа мерзімді активтер;
 - **Пассивті баланс:**
 - III Меншікті капитал;
 - IV Ұзақ мерзімді міндеттемелер,
 - V Қысқа мерзімді міндеттемелер.

- Пассив мына сұраққа жауап береді
- Қаржы «қайдан» келді,
 - Актив –
- бұл қаражат «қайда» салынады.
- Актив беріледі өтімділік дәрежесін ескере отырып.,
 - Ең аз өтімді баптар баланстың басында орналастырылады,
 - іске асыру оңай - соңында.
- Міндеттемелерде бөлек көрсетілген
 - меншікті қаражат көздері және ұйымның қарыздары түрлері бойынша.

- Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп және есеп беру туралы» заңына сәйкес бухгалтерлік баланс есептеу негізінде құрылады.

- бір жылда,
- жарты жыл,
- Тоқсан және бір айда.

- Шаруашылық операциялардың әрқайсысы
 - баланстың өзгеруінің
 - төрт түрінің біріне әкеледі

- **Өзгерістің бірінші түрі** -бұл ішкі баланс активінің өзгерісі ,
- **баланс активінің бір бабы өссе, екіншісі төмендейді бірдей сол сомаға.**
 - Мысалы, **ақша шоттан кассаға түсті.**
 - Бұл жағдайда **қалдық валютасы (жиынтығы) өзгермейді).**

Баланс кезең басына						
Баланс баптары	Басы	Кезең өзгерістері				Соңы
		1 операция	2 операция	3 операция	4 операция	
Негізгі құралдар (01)	800					
Материалдар (10)	500					
Касса (50)	100	+500			-400	
Есеп шот (51)	600	-500		+600		
Барлығы активтер	2000	0		+600	-400	
Жарғылық капитал (80)	1000					
Қысқамерзімді несие(66)	200			+600		
Еңбек ақы есебі (70)	500		-50		+400	
Салық есебі(68)	300		+50		+400	
Барлығы пассивтер	2000			+600		

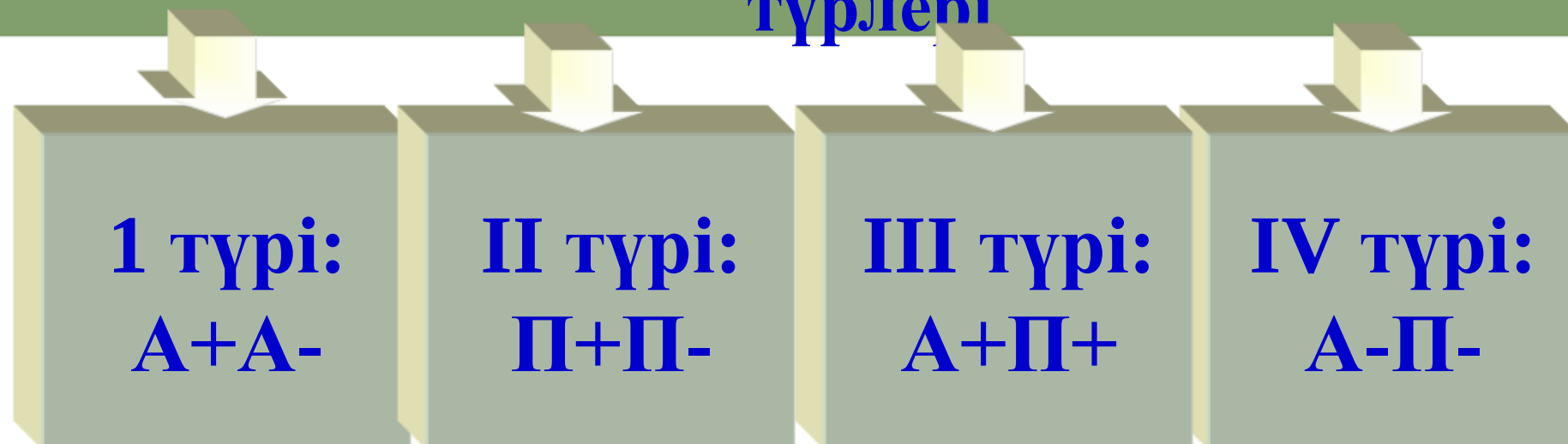
Шаруашылық операциялар журналы

Операции №	Шаруашылық операция мазмұны	Операция сомасы
1	Ағымдағы шоттан кассаға қызметкерлерге жалақы төлеу үшін қаражат түскен	500
2	Қызметкерлердің есептелген жалақысынан ұсталатын жеке табыс салығы	50
2	Банктен алынған қысқа мерзімді несие ағымдағы шотқа түседі	600

Баланс кезең соңына						
Баланс баптары	Кезең басы	Кезеңдегі өзгерістер				Кезең соңында
		1 операция	2 операция	3 операция	4 операция	
Негізгі құралдар (01)	800					800
Материалдар (10)	500					500
Касса (50)	100	+ 500			- 400	200
Есеп шот (51)	600	- 500		+600		700
Барлық активтер	2000	0	0	+600	- 400	2200
Жарғылық капитал (80)	1000					1000
Қысқамерзімді несие(66)	200			+600		800
Еңбек ақы есебі (70)	500		- 50		- 400	50
Салық б-ша есеп(68)	300		+50			350
Барлығы пассивтер	2000	0	0	+600	- 400	2200

Шаруашылық
операциялардың төрт түрі
бар

Шаруашылық операциялардың түрлері

Бухгалтерлік
баланс
активінің
Тек
баптарының
өзгеруіне
себеп болады

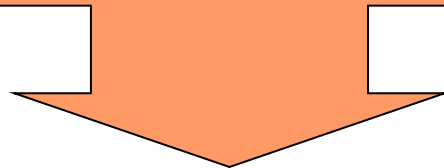
Баланстың
міндеттемелері
нің
баптарының
өзгеруіне
себеп болады

Бухгалтерлік
баланстың
активтері
мен
міндеттемелері
нің ұлғаюы

Бухгалтерлік
баланстың
активтері
мен
Міндеттемелері
нің
төмендеуіне
әкеледі

I түрі: А+А-

Бухгалтерлік баланс активінің тек баптарының өзгеруіне себеп болады

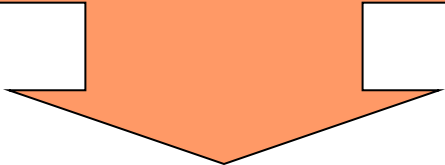
**Қаражаттардың бір түрден екіншісіне
ауысуын көрсетеді**

Мысалдар:

- материалдар өңдеу үшін цехтарға беріледі
- дайын өнім өндірістен босатылады
- дайын өнім жөнелтілді

(тасымалданды, тасымалдауға арналған көлік ұйымдары)

II түрі: П+П-
(баланс пассивінде ғана өзгеріс тудыратын)

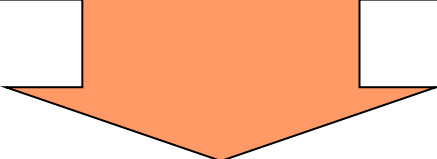

**Бір көзді басқасының есебінен
толықтыруды көрсетеді**

Мысалдар:

- пайда резервтік капиталды толықтыруға бағытталған
 - пайда дивидендтерді есептеуге бағытталған
 - есептелген жалақыдан ұсталатын табыс салығы

III түрі: А+П+
(баланстың активтері мен міндеттемелерінің ұлғаюына әкеледі)

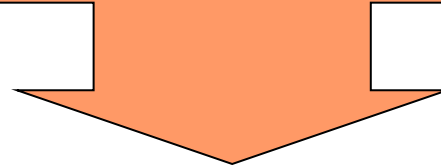
**Ұйым қаражатының ұлғаюын
көрсетеді (қаражаттың түсуі)**

Мысалдар:

- жеткізушілерден материалдар алынды
- банктік несие ағымдағы шотқа түсті
- өндірістік операциялар үшін жұмысшыларға жалақы тағайындалды

IV түрі: А-П-

(баланстың активтері мен Міндеттемелерінің төмендеуіне әкеледі)

**Ұйым қаражатының төмендеуін
көрсетеді (қаражатты жою)**

Мысалдар:

- материалдар үшін жеткізушілерге төленді (қаражат аударылды)
 - банк несиесі өтелді
- жұмысшыларға кассадан еңбекақы берілді

3-ші ҚОРЫТЫНДЫ

әрбір операция баланстың
екі бабына әсер етеді

3-ші ҚОРЫТЫНДЫ

**баланстың валютасы
(жиынтығы) бір
мезгілде ақша түрлері
мен көздеріне әсер
еткенде ғана өзгереді**

4-ші қорытынды

кез келген операциядан кейін
**активтің жалпы сомасы
мен міндеттемесінің теңдігі
сақталады**

АКТИВ = ПАССИВ

Выход

- - көлденең талдау;
 - тікелей талдау;
 - трендтік талдау;
 - салыстырмалы талдау;
 - факторлық талдау;
 - қаржылық коэффициенттер әдісі.

- ***Көлденең (уақытша) талдау***
 - есеп берудің әрбір позициясын өткен кезеңмен салыстыру. Ол өткен кезеңдегімен салыстырғандағы бухгалтерлік есептің түрлі баптарының абсолюттік және салыстырмалы ауытқуларын анықтауға мүмкіндік береді.

- **Тікелей талдау** - әрбір есеп позициясының жалпы нәтижеге тигізетін әсерін айқындай отырып, қорытынды қаржылық көрсеткіштердің құрылымын анықтау. Ол жалпы баланс немесе оның бөлімдері бойынша қорытынды көрсеткіштегі жеке баптардың үлес салмағын анықтауға мүмкіндік береді.

- **Трендтік талдау** барлық көрсеткіштер 100% деп алынатын базистік жыл деңгейінен, бірқатар жылдар көрсеткіштерінің салыстырмалы ауытқуын есептеуге негізделеді.

- **Салыстырмалы (кеңістіктік) талдау** - бұл фирмалардың, еншілес фирмалардың, бөлімшелердің және цехтардың жекелеген көрсеткіштері бойынша есебінің құрама көрсеткіштерін шаруашылық ішіндегі талдау, сондай-ақ берілген фирманың көрсеткіштерін орташа салалық және орташа жалпы экономикалық мәліметтері бар бәсекелес фирмалардың көрсеткіштерімен салыстырғандағы шаруашылық аралық талдау болып тыбалады.

- **Факторлық талдау** - бұл жекелеген факторлардың (себептердің) қорытынды көрсеткішке тигізетін әсерін зерттеудің детерминдік (анықтау) немесе реттелмеген тәсілдері көмегімен талдау.
- **Қаржылық коэффициенттерді** есептеу баланстың жеке баптарының арасында болатын өзара байланыстарға негізделген. Шешімдер қабылдау үшін сәйкес коэффициенттерді талдаудың пайдалылығы оларды дұрыс түсіндіруге байланысты болады.

Өтімділік дәрежесіне, байланысты компания активтері келесідей топтарға бөлінеді

- **A1: өте өтімді активтер** — ақшалай қаражаттар және қысқа мерзімді салымдар (қысқа мерзімді бағалы қағаздар).
- **A2: тез өтімді активтер** — дебиторлық қарыздар және басқада айналым активтер.
- **A3: баяу өтімді активтер** — тауарлы-материалды қорлар.
- **A4: қиын өтімді активтер** — негізгі қорлар және басқада айналымнан тыс активтер.

Баланс пассивтері олардың төлену жеделдігі деңгейіне байланысты топтастырылады:

- П1: неғұрлым тезірек төленуге тиісті міндеттемелер – несиелік қарыздар және уақытында төленбеген кредиторлық борыш.
- П2: қысқа мерзімді пассивтер – қысқа мерзімді несиелер мен қарыздар.
- П3: ұзақ мерзімді пассивтер – ұзақ мерзімді несиелер мен қарыз қаражаттары.
- П4: тұрақты пассивтер - пассивтің бірінші бөлімінің «меншікті капитал» баптары.

Баланс толық өтімді деп келесі қатынастарда саналады:

- $A_1 \geq П_1$
- $A_2 \geq П_2$
- $A_3 \geq П_3$
- $A_4 \leq П_4$

Баланс өтімділігі кәсіпорынның міндеттемелерін активтермен жабу дәрежесімен анықталады. Оның ақшаға айналу мерзімі міндеттемелерді жабу мерзіміне сәйкес келеді.

Егер бастапқы **үш теңдік** орындалса, онда кәсіпорынның ағымдағы активтері сыртқы міндеттемелерді жабады деген сөз.

Төртінші теңдіктің экономикалық мәні өте жоғары: кәсіпорынның меншік құралдарының жеткілікті көлемде болғандығын және қаржылық тұрақтылықтың шарттары орындалғандығын көрсетеді.

Активтің өтімді құралдары мен тез арада өтетін активтерді мерзімді міндеттемелер мен қысқа мерзімді пассивтермен салыстырғанда ағымдағы өтімділікпен анықталады.

Абсолютті өтімділік көрсеткіштерін талдау

Актив	Жылдың басында 2019	Жылдың соңында 2020	Пассив	Жылдың басында 2019	Жылдың соңында 2020	Төлем артықшылығы	
						Кезең басында	Кезең соңында
А - 1	1546	9064	П – 1	105001	119349	103455	110285
А – 2	33177	40420	П – 2	(227)	1500	(32950)	(38920)
А – 3	123251	132590	П – 3	-	-	(123251)	(132590)
А - 4	1707	1707	П - 4	54907	62932	53200	61225
Баланс	159681	183781	Баланс	159681	183781	-	-

1 Кәсіпорынның қаржылық жай-күйін және оның қаржылық көрсеткіштерінің өзгеруін алдын ала (жалпы) бағалау

Талдау бухгалтерлік баланс деректері бойынша келесі негізгі қаржылық көрсеткіштердің мәндерін анықтаудан басталады:

- ✓ кәсіпорын мүлкінің құны-бухгалтерлік баланс нәтижесінің көрсеткішімен көрсетіледі;
 - ✓ негізгі құралдардың құны ;
 - ✓ айналым қаражатының мөлшері;
 - ✓ меншікті қаражаттың мөлшері;
 - ✓ қарыз қаражатының мөлшері.
-
- A 3D white figure is shown from the back, holding a large, oversized calculator. The figure's right hand is on its head in a gesture of confusion or stress, while its left hand supports the top of the calculator. The calculator is a standard desktop model with a large LCD screen at the top displaying the number '0'. Below the screen are several function buttons (MC, MR, M-, M+, +) and a numeric keypad. The figure is positioned to the left of the calculator, which dominates the right side of the image.

2. Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылығын талдау

Қаржылық тұрақтылықты талдау үшін қорлар мен шығындарды қалыптастыру үшін қаражаттың артық немесе жетіспеуі сияқты көрсеткішті есептеу керек, ол қаражат көздерінің мөлшері мен қорлар мен шығындар арасындағы айырмашылық ретінде есептеледі.

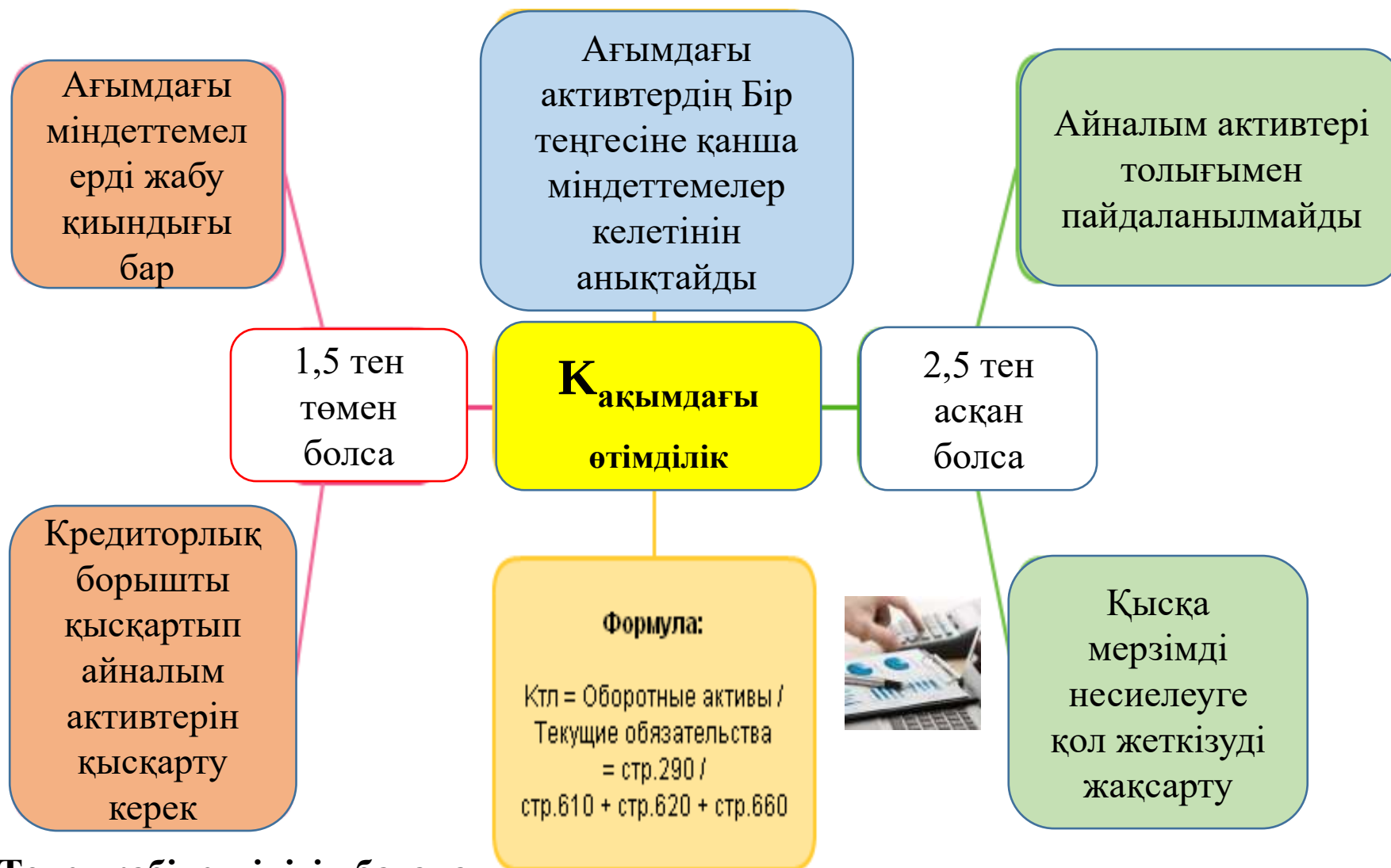
Сондықтан талдау үшін, ең алдымен, оның қорлары мен шығындарын қалыптастыру үшін кәсіпорында бар қаражат көздерінің мөлшерін анықтау қажет.

Төлем қабілеттілігін бағалау

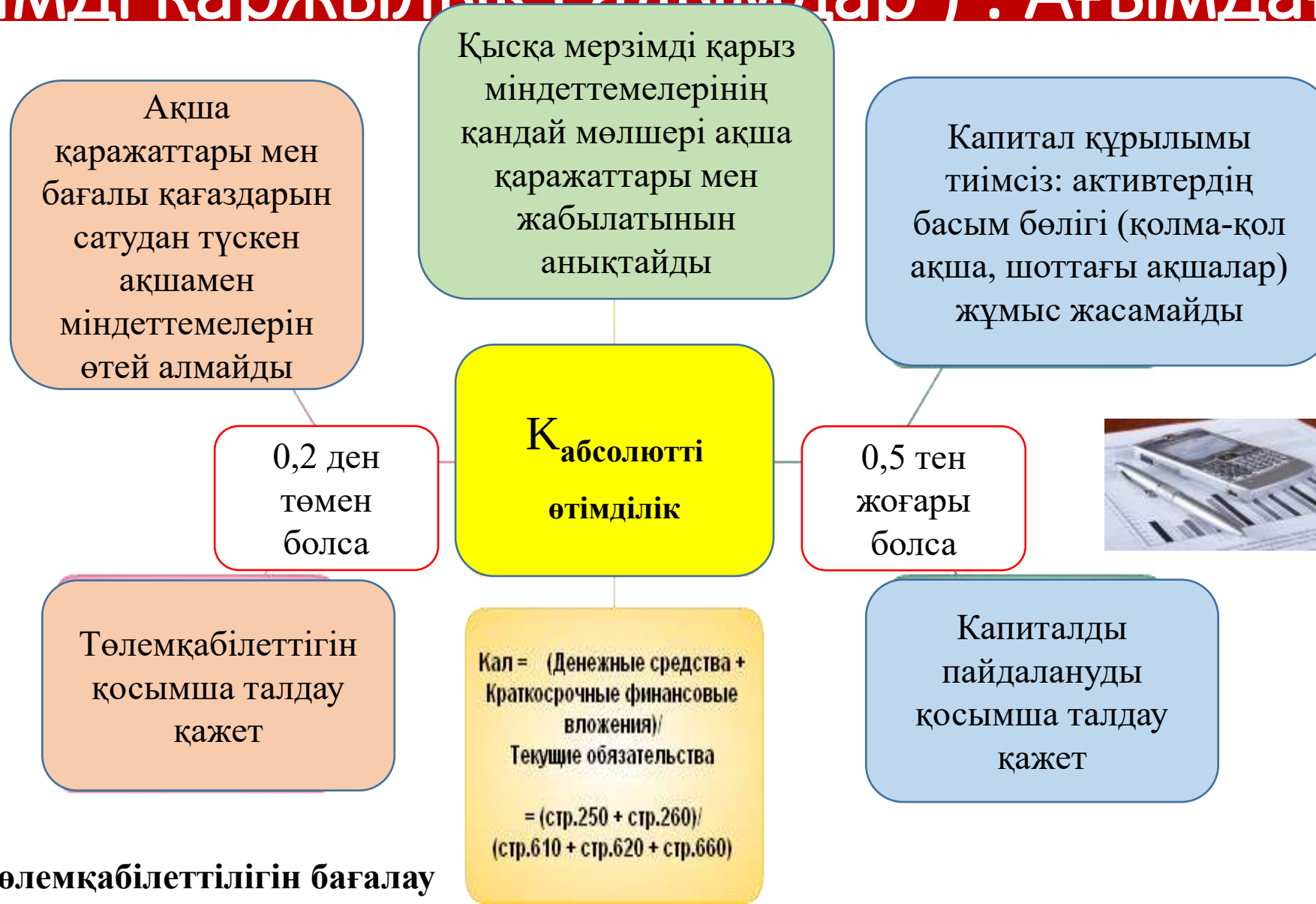
- Төлем қабілеттілігін бағалау ұйымның ағымдағы активтерінің өтімділігін талдау негізінде жүзеге асырылады, яғни олардың қолма-қол ақшаға айналу қабілеті, өйткені ол оған тікелей байланысты.

$K_{\text{ақымдағы өтімділік}} = \frac{\text{Айналым активтері}}{\text{Ағымдағы міндеттемелер}}$

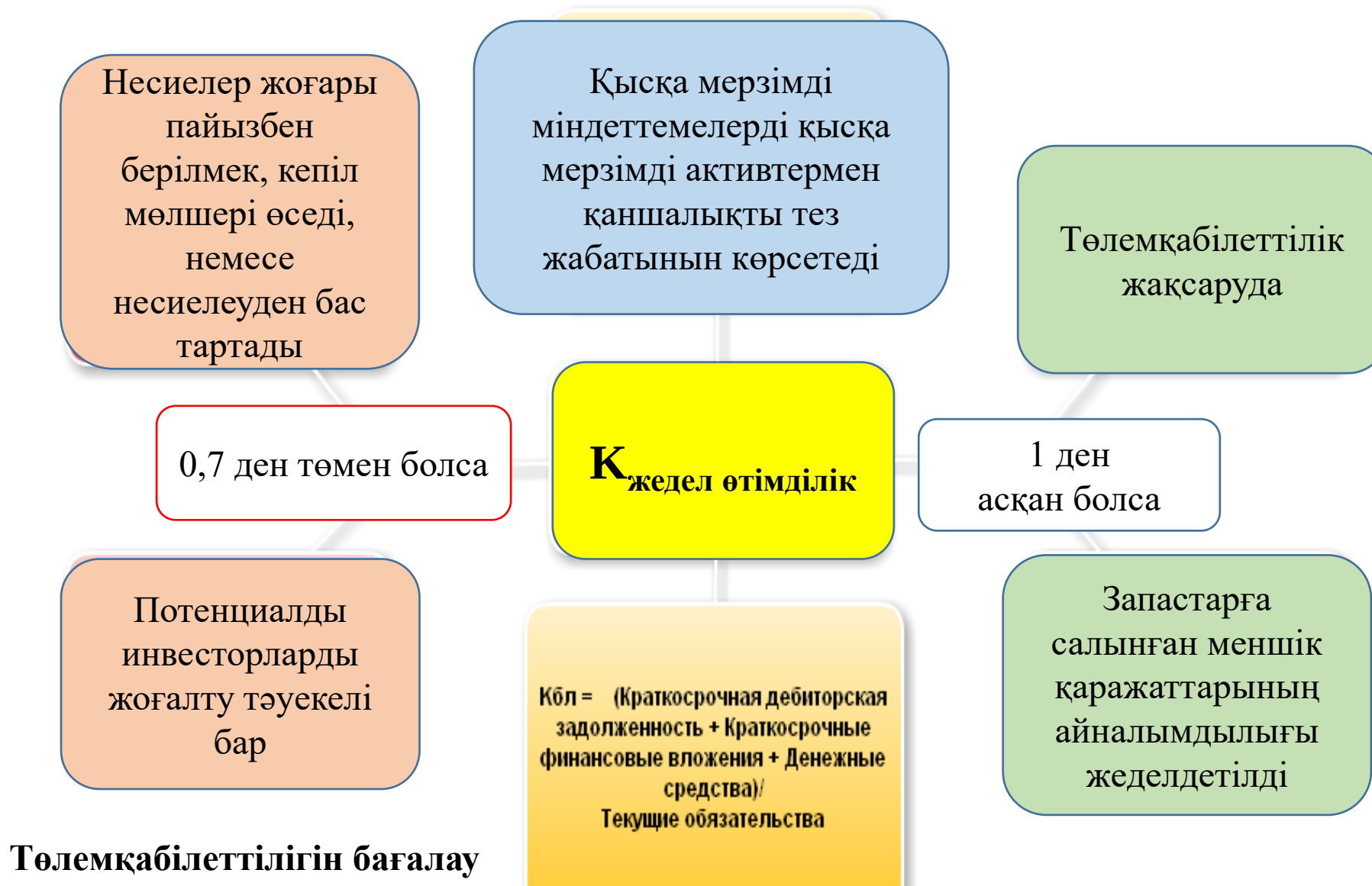

$K_{\text{абсолютті өтімділік}} = (\text{Ақша қаражаттары} + \text{Қысқа мерзімді қаржылық салымдар}) : \text{Ағымдағы}$

Төлемқабілеттілігін бағалау

$K_{\text{жедел өтімділік}} = (\text{қысқа мерзімді дебиторлық борыш} + \text{қысқа мерзімді қаржылық салымдар} + \text{Ақша қаражаттары}): \text{Ағымдағы міндеттемелер}$

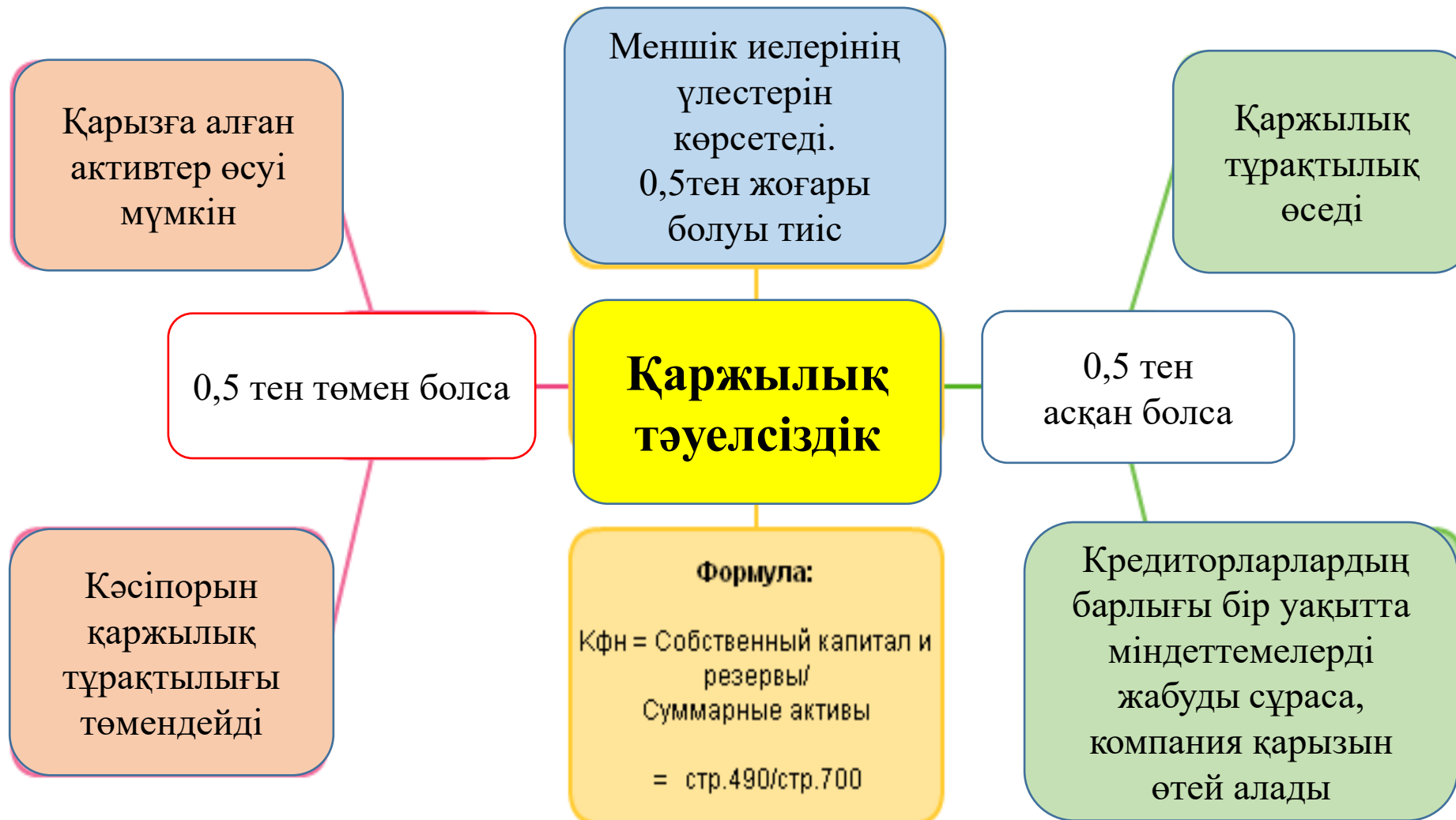

Қаржылық тұрақтылық коэффициенті= (Меншік капитал + Ұзақ мерзімді несиелер мен заемдар) : Баланс

Меншік капиталын шоғырландыру Коэффициенті

$$K_{\text{КСК}} = \text{Меншің капиталы} / \text{Активтер}$$

Қаржылық тәуелсіздік коэффициенті

- Қфн нормативтік шектеуі > 0.5 . Коэффициент мәні неғұрлым жоғары болса, кәсіпорынның қаржылық жағдайы соғұрлым жақсы болады.
- Терең қаржылық талдау үшін бұл коэффициенттің мәні талданатын кәсіпорын кіретін саланың орташа мәндерімен салыстырылады.
- Бұл мәннің бірлікке жақындығы кәсіпорынның даму қарқынын тежеу туралы айтады.
- Қарыз капиталын тартудан бас тарта отырып, ұйым кірістерді ұлғайтуға болатын активтердің (мүліктің) өсімін қаржыландырудың қосымша көзінен айырылады. Сонымен бірге, бұл жағдайдың қолайсыз дамуымен қаржылық жағдайдың нашарлау қаупін азайтады.

4. Қаржылық нәтижелерді талдау.

- Пайданы қалыптастыру тәртібіне сүйене отырып, оның факторлық талдауы жүргізіледі.
- Оның мақсаттары: баланстық және таза пайда көрсеткіштерінің динамикасын бағалау, бірқатар факторлардың кәсіпорынның қаржылық нәтижелеріне әсер ету дәрежесін анықтау, соның ішінде:
 - ✓ өнімнің өзіндік құнының өсуі (төмендеуі);
 - ✓ оны іске асыру көлемінің өсуі (төмендеуі);
 - ✓ оның сапасын арттыру және ассортиментін кеңейту;
 - ✓ рентабельділік көрсеткіштерін талдау;
 - ✓ пайданы ұлғайту резервтерін анықтау және т. б.

5. Ағымдағы активтерді пайдалануды талдау

Ағымдағы активтердің айналымын талдау талдаудың үш түрін қамтиды:

- 1) кәсіпорын активтерінің айналымы;
- 2) дебиторлық берешектің айналымы;
- 3) тауар-материалдық қорлардың айналымы.

Бұл жағдайда келесі көрсеткіштердің өзгеруін есептеуге және талдауға баса назар аударылады:

- ағымдағы активтер айналымының жылдамдығы (белгілі бір уақыт кезеңіндегі активтер айналымының саны);
- айналым кезеңі (яғни, экономикалық қызметке салынған қаражатты кәсіпорынға қайтару мерзімі).

Дебиторлық берешек айналымының коэффициенті = сатудан түскен түсім: дебиторлық берешектің орташа мөлшері

- Дебиторлық берешектің жоғары айналымы сатып алушылардың (және басқа контрагенттердің) төлем тәртібінің жақсарғанын көрсетеді - сатып алушылар кәсіпорын алдындағы қарыздарын уақытында өтейді және (немесе) кейінге қалдырылған сатылымдар төмендейді.
- Бұл көрсеткіштің динамикасы кәсіпорынның несиелік саясатына және төлемнің уақтылы түсуін бақылауға байланысты.
- Дебиторлық берешектің айналымы кредиторлық берешектің айналымымен бірге бағаланады.
- Дебиторлық берешек айналымының коэффициенті кредиторлық берешек айналымының коэффициентінен үлкен болған жағдай компания үшін қолайлы.

Кредиторлық берешектің айналымдылық коэффициенті = сатылған тауарлардың өзіндік құны: кредиторлық берешектің орташа мөлшері

ТМҚ айналымдылық **К** = сатылған өнімнің өзіндік құны
қорлардың орташа жылдық құны

- Компанияның тауарлық-материалдық қорларының айналымы неғұрлым жоғары болса, өндіріс соғұрлым тиімді болады және оны ұйымдастыру үшін айналым капиталына деген қажеттілік аз болады.
- Тауарлық-материалдық қорлардың айналымдылық коэффициенті белгілі бір уақыт аралығында кәсіпорынның тауарлық-материалдық құндылықтары орташа есеппен қанша рет сатылатындығын көрсетеді.

6. Ықтимал банкроттықты бағалау

- Банкроттықты болжау коэффициенті қорлар қолайлы сатылған жағдайда кәсіпорынның өзінің қысқа мерзімді міндеттемелері бойынша төлеу қабілетін көрсетеді.

Банкроттық болжау коэфф.= (қорлар мен ҚҚС + ең өтімді активтер - қысқа мерзімді міндеттемелер): баланс валютасы

Ұсынылатын мән 0-ден жоғары. Көрсеткіш неғұрлым жоғары болса, банкроттық қаупі соғұрлым төмен болады.